

วรรคที่เก้า

๑. กาลากาลมรณปัญหา ๗๘

พระราชชาติรสถามว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงที่ตาย ย่อมตายในกาล หรือ ย่อมตายในสมัยไม่ใช่กาลบ้าง?"

พระเถระเจ้าทูลว่า "ความตายในกาลก็มี ความตายในสมัยไม่ใช่กาลก็มี ขอถวายพระพร."

ร. "สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น พวกไหนตายในกาล พวกไหนตายในสมัยไม่ใช่กาล?"

ธ. "ขอถวายพระพร ก็ผลมะม่วงผลหว้าหรือผลไม้ชนิดอื่นดิบและสุก ซึ่งหล่นแล้วจากต้น บรม
บพิตรเคยทอดพระเนตรหรือ?"

ร. "เคยเห็นซิ พระผู้เป็นเจ้า."

ธ. "ผลไม้ทั้งปวงซึ่งหล่นจากต้น ย่อมหล่นในกาลอย่างเดียวหรือว่าหล่นในสมัยไม่ใช่กาลบ้าง?"

ร. "ผลไม้ทั้งปวงที่อมหลุดหล่น ย่อมหล่นในกาล; บรรดาผลไม้ทั้งปวงที่หล่นจากนั้น ผลไม้
บางอย่างนอนไซหล่น บางอย่างนกตีหล่น บางอย่างลมตีหล่น บางอย่างเนาข้างในหล่น, ผลไม้ทั้ง
ปวงเหล่านั้น ย่อมหล่นในสมัยไม่ใช่กาล."

ธ. "ขอถวายพระพร สัตว์ทั้งหลายที่กำหนดความชราจำกัดแล้วตาย ชื่อว่าย่อมตายในกาล;
สัตว์ทั้งหลายอันเหลือจากนั้น บางพวกตายด้วยกรรมชกน้า บางพวกตายด้วยคติชกน้า บางพวกตาย
ด้วยกิริยาชกน้า ฉะนั้นนั่นเทียวแล."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงที่ตายด้วยกรรมชกน้า คติชกน้า กิริยาชกน้า
กำลังความชราชกน้า ก็ชื่อว่าตายในกาลเหมือนกัน; ถึงสัตว์ที่ตายในกรรมมารดา ก็ชื่อว่าตายในกาล
เหมือน, ถึงสัตว์ที่ตายในเรือนอยู่ไฟ, ที่อายุได้เดือนหนึ่งจึงตาย... ที่อายุได้ร้อยปีจึงตาย ก็ชื่อว่าตายใน
กาลเหมือนกัน. ด้วยเหตุนี้ ธรรมดาว่าความตายในสมัยไม่ใช่กาล ไม่มีเลย; เหตุว่าสัตว์เหล่าใดเหล่า
หนึ่งย่อมตาย สัตว์เหล่านั้นทั้งปวง ชื่อว่าตายในกาลเหมือนกัน."

ธ. "ขอถวายพระพร บุคคลทั้งหลายเจ็ดเหล่านี้ แม้มีอายุมากก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล คือ:-

(๑) บุคคลผู้หิวอาหาร เมื่อไม่ได้โภชนะ มีภายในอันโรค คือ ความหิวเข้าเบียดเบียนแล้ว แม้
อายุมาก ก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล,

(๒) บุคคลผู้อยากน้ำ เมื่อไม่ได้น้ำควรรดื่ม มีหทัยเหือดแห้ง แม้มีอายุมาก ก็ชื่อว่าตายในสมัย
ไม่ใช่กาล,

(๓) บุคคลที่งูกัดอันกำลังพิษเบียดเบียนเฉพาะแล้ว เมื่อไม่ได้ผู้แก้ไข แม้มีอายุมาก ก็ชื่อว่า
ตายในสมัยไม่ใช่กาล,

(๔) บุคคลผู้กินยาพิษ ครั้นอังกาพยพน้อยใหญ่เร้าร้อนอยู่ ไม่ได้ยากแก้ แม้มีอายุมาก ก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล,

(๕) บุคคลถูกไฟไหม้ เมื่อไม่ได้ของที่ดับพิษไฟ แม้มีอายุมาก ก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล,

(๖) บุคคลตกน้ำ เมื่อไม่ได้ที่อาศัย แม้มีอายุมาก ก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล,

(๗) บุคคลผู้อันหอกประหารเอาเจ็บ เมื่อไม่ได้หมอรักษา แม้มีอายุมาก ก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล.

ขอถวายพระพร บุคคลทั้งหลายเจ็ดเหล่านี้แล แม้มีอายุมากก็ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาล. อตมภาพกล่าวโดยส่วนหนึ่งในบุคคลเจ็ดแม่เหล่านี้.

ขอถวายพระพร กาลกิริยาย่อมมีแก่สัตว์ทั้งหลาย โดยแปดอย่างคือ:-

(๑) โดยโรคมืดมเป็นสมุฏฐาน,

(๒) โดยโรคมืดเป็นสมุฏฐาน,

(๓) โดยโรคมืดเสมหะเป็นสมุฏฐาน,

(๔) โดยโรคมืดสันนิบาตเป็นสมุฏฐาน,

(๕) โดยความแปรเปลี่ยนฤดู,

(๖) โดยการบริหารอริยาบทไม่เสมอ,

(๗) โดยความเพียรแห่งผู้อื่น,

(๘) โดยวิบากแห่งกรรม,

ในแปดอย่างนั้น กาลกิริยาโดยวิบากแห่งกรรมนั้นแล เป็นกาลกิริยาที่ควรได้โดยสมัย, กาลกิริยาที่เหลือจากนั้นเป็นกาลกิริยาที่ควรได้โดยกาลไม่ใช่สมัย ก็คาถาประพันธ์นี้มีอยู่ว่า:-

"สัตว์ตายด้วยความหิวอาหาร ด้วยความอยากน้ำและอันงูกัดตายด้วยยาพิษ ด้วยไฟ น้ำ หอกทั้งหลาย ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาลนั้น. สัตว์ตายด้วยลมและดี ด้วยเสมหะ ด้วยสันนิบาต และด้วยฤดูทั้งหลาย และด้วยความบริหารอริยาบทไม่เสมอ และความเพียรแห่งผู้อื่นทั้งหลาย ชื่อว่าตายในสมัยไม่ใช่กาลนั้น" ดังนี้.

ขอถวายพระพร สัตว์ทั้งหลายบางพวกตายด้วยวิบากแห่งอกุศลกรรมนั้น ๆ ที่ได้ทำไว้ในกาลก่อน. สัตว์ในโลกนี้ที่ให้เราตายด้วยความหิวอาหารในชาติก่อน เป็นผู้อันความหิวอาหารเบียดเบียนแล้วชบเซาแล้วด้วยความหิวอาหาร ลำบากอยู่ มีหัวใจแห่งเหี่ยว ถึงความเหือดแห้งแล้ว เกรียมอยู่ใหม่ อยู่ภายใน ย่อมตายเมื่อเด็กบ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง ด้วยความหิวอาหารนั้นแล สิ้นแสนปีเป็นอันมาก; ความตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย.

สัตว์ที่ให้เขาตายโดยความอยากน้ำในชาติก่อน เป็นนิชฌามัตถิกเปอตเศร่าหมองผมมี หัวใจแห้ง ย่อมตายเมื่อเด็กบ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง ด้วยความอยากนั้นนั่นแล สิ้นแสนปีเป็นอันมาก; ความตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย.

สัตว์ที่ให้งูกัดเขาตายในชาติก่อน วนเวียนอยู่ในปากงูเหลือม แต่ปากงูเหลือม ในปากงูเห่าแต่ ปากงูเห่า อันงูทั้งหลายเหล่านั้นกินแล้วและกินแล้ว อันงูทั้งหลายนั้นแหละกัดแล้ว ย่อมตายเมื่อเด็ก บ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง สิ้นแสนปีเป็นอันมาก; ความตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย.

สัตว์ที่ให้ยาพิษเขากินตายในชาติก่อน มีอึ่งคาพยพน้อยใหญ่ไหม้อยู่ มีสรีระแตกอยู่ ยังกลืน ศพให้ฟุ้งไปอยู่ ย่อมตายเมื่อเด็กบ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง ด้วยยาพิษนั้นแล สิ้นแสนปีเป็นอันมาก; ความตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย.

สัตว์ที่ให้เขาตายด้วยไฟในชาติก่อน วนเวียนในภูเขาไฟแต่ภูเขาไฟ ในยวมวิสัยแต่ยวมวิสัย มีตัว ไหม้แล้วและไหม้แล้ว ย่อมตายเมื่อเด็กบ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง ด้วยไฟนั้นแล สิ้นแสนปีเป็นอันมาก; ความตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย.

สัตว์ที่ให้เขาตายด้วยน้ำในชาติก่อน มีตัวอันน้ำเบียดเบียนแล้ว กำจัดแล้ว ทำลายแล้ว และ ทुरुพล มีจิตกำเริบ ย่อมตายเมื่อเด็กบ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง ด้วยน้ำนั้นแล สิ้นแสนปีเป็นอันมาก ความตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย.

สัตว์ที่ให้เขาตายด้วยหอกในชาติก่อน เป็นผู้ถูกเขาตัดทำลายทุบตี ถูกเขาเบียดเบียนด้วย ปลายหอก ย่อมตายเมื่อเด็กบ้าง กลางคนบ้าง แก่บ้าง ด้วยหอกนั้นแล สิ้นแสนปีเป็นอันมาก; ความ ตายนี้ของสัตว์นั้นควรได้โดยสมัย."

ร. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระผู้เป็นเจ้ากล่าวคำได้ว่า 'ความตายในสมัยไม่ใช่กาลมีอยู่' ดังนี้ เชิญพระผู้เป็นเจ้าแสดงเหตุในคำนั้นแก่ข้าพเจ้า."

ก. "ขอถวายพระพร กองเพลิงใหญ่ไหม้หญ้าและไม้กิ่งไม้ใบไม้ มีเชื้อติดแล้ว ย่อมดับเพราะ ความสิ้นเชื้อ, เพลิงนั้นโลกกล่าวว่า ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ชื่อว่าย่อมดับในสมัย' ฉะนั้น ฉันท, บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นอยู่สิ้นพันวันเป็นอันมาก แก่แล้วด้วยอำนาจความชรา ไม่มีเหตุร้ายหาอันตราย มิได้ ย่อมตายเพราะสิ้นอายุ บุคคลนั้นอันโลกกล่าวว่า 'เป็นผู้เข้าถึงความตายในสมัย' ฉะนั้น ฉันทนั้นนั่น เทียวแล."

อีกนัยหนึ่ง ครั้นหญ้าและไม้กิ่งไม้ใบไม้ไหม้แล้ว มหาเมฆตกลงดับเพลิงใหญ่นั้นเสีย กองเพลิง ใหญ่นั้นชื่อว่าดับในสมัยหรือหนอแล?"

ร. "หาไม่เลย."

ถ. "เพราะเหตุไร ขอถวายพระพร กองเพลิงมีในภายหลังไม่เป็นของมีคติเสมอกันกับกองเพลิงก่อน?"

ร. "กองเพลิงนั้นอันเมฆจรมาเบียดเบียน จึงดับแล้วในกาลมิใช่สมัยช."

ถ. "บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาล บุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคจรมาเบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ดี อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่เสมหะ อันโรคเกิดแต่ความประชุมพร้อมแห่งลมและดีเสมหะ อันโรคเกิดแต่ความแปรเปลี่ยนแห่งฤดู อันโรคเกิดแต่บริหารอิริยาบถไม่เสมอ อันโรคเกิดแต่ความเพียรแห่งผู้อื่นหรืออันความหิวอาหาร อันความอยากน้ำ อันงูกัด อันความกินยาพิษ อันไฟ อันน้ำ อันหอกเบียดเบียนแล้ว ชื่อว่าย่อมตายในสมัยมิใช่กาลฉันนั้นนั่นเทียวแล. อันนี้เป็นเหตุในข้อที่สัตว์ตายในสมัยมิใช่กาลนี้.

ขอถวายพระพร อนึ่ง มหาวลาหกตั้งขึ้นแล้วในอากาศตกลงยังที่ลุ่มและที่ดอนให้เต็ม มหาวลาหกนั้นโลกกล่าวว่ 'เมฆไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้' ดังนี้ ฉนั้นใด, บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นอยู่ยาวนานคร่ำคร่าแล้วด้วยอำนาจความชรา เป็นผู้ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ย่อมตายเพราะสิ้นอายุ บุคคลนั้นโลกกล่าวว่ 'เข้าถึงความตายในสมัย' ฉะนี้ ฉนั้นนั่นนั่นเทียวแล.

อนึ่ง เหมือนอย่างว่ มหาวลาหกตั้งขึ้นแล้วในอากาศฟุ้งถึงความอันตรายนไปด้วยลมมากในระหว่างนั้นเทียว, วลาหกนั้นเป็นของชื่อว่หายแล้วในสมัยบ้างหรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "หาไม่."

ถ. "ขอถวายพระพร ก็เพราะเหตุไรวลาหกมีในภายหลังไม่เป็นของมีคติเสมอกันกับด้วยวลาหกก่อนแล้ว?"

ร. "วลาหกนั้นอันลมที่จรมาเบียดเบียนแล้ว ถึงซึ่งกาลมิใช่สมัยหายแล้วช."

ถ. "ขอถวายพระพร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาล บุคคลผู้นั้นอันโรคที่จรมาเบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม... และอันกำลังแห่งหอกเบียดเบียนแล้ว ย่อมตายในสมัยมิใช่กาล ฉนั้นนั่นนั่นเทียวแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนี้ฉนั้น."

ขอถวายพระพร อีกอย่างหนึ่ง อสรพิษมีกำลังโกรธแล้วกัดบุรุษคนหนึ่ง, พิษของอสรพิษไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ยังบุรุษนั้นให้ถึงความตาย, พิษนั้นโลกกล่าวว่ 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ถึงที่สุด' ฉะนี้ ฉนั้นใด; บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นอยู่ยาว แก่แล้วด้วยอำนาจความชรา ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ย่อมตายเพราะสิ้นอายุ บุคคลนั้น โลกกล่าวว่ 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ถึงที่สุดแห่งชีวิต เข้าถึงความตายที่ควรได้ในสมัย' ฉะนี้ ฉนั้นนั่นนั่นเทียวแล.

ขอถวายพระพร อีกอย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนหมองู ให้อาแก่บุคคลที่อสรพิษมีกำลังกัดแล้ว ฟึ่งกระทำให้อสรพิษในระหว่างนั้นเทียว พิษนั้นเป็นของชื่อว่หายแล้วในสมัยบ้างหรือหนอแล?"

จ. "หาไม่เลย พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ก. "เพราะเหตุไร พิชมีในภายหลังนั้น ไม่ได้เป็นของมีคติเสมอกันกับด้วยพิชมาก่อนเล่า ขอถวายพระพร?"

จ. "พิชอันยาที่จรมมาเบียดเบียนแล้ว ยังไม่ถึงที่สุดนั้นเที่ยวหายแล้วซิ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ก. "ขอถวายพระพร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาล บุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคที่จรมมาเบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม...และอันกำลังแห่งหอกเบียดเบียนแล้ว ย่อมตายในสมัยมิใช่กาลฉนั้นนั้นเที่ยวแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนั้นอันนี้."

ขอถวายพระพร อีกอย่างหนึ่ง นายขมังธนูแผลงศรไป. ถ้าศรนั้นไปสู่ที่ไปอย่างไรและทางที่ไปและที่สุด, ศรนั้นโลกกล่าวว่ 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้' ชื่อว่าไปแล้วสู่ที่ไปอย่างไร และทางที่ไปและที่สุด' ฉะนี้ ฉันใด; บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นอยู่นาน แก่แล้วด้วยอำนาจความชราไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ย่อมตายเพราะสิ้นอายุ บุคคลนั้นโลกกล่าวว่ 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้' เข้าถึงความตายในสมัย' ฉะนี้ ฉันนั้นนั้นเที่ยวแล.

ขอถวายพระพร อีกอย่างหนึ่ง เปรียบเหมือนนายขมังธนูแผลงศรไป, ใคร ๆ ก็เอาศรของนายขมังธนูนั้นเสียในขณะนั้นนั้นเที่ยว, ศรนั้นเชื่อว่าไปแล้วสู่ที่ไปอย่างไรและทางที่ไปและที่สุดบ้างหรือหนอแล?"

จ. "หาไม่เลย พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า."

ก. "เพราะเหตุไร ศรมีในภายหลังนั้นไม่ได้เป็นของมีคติเสมอกันกับด้วยศรก่อนเล่า ขอถวายพระพร?"

จ. "เพราะความถือเอาซึ่งจรมมา ความไปของศรนั้นจึงขาดแล้วซิ."

ก. "บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาล บุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคซึ่งจรมมาเบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม...และอันกำลังแห่งหอกเบียดเบียนแล้ว ย่อมตายในสมัยมิใช่กาล ฉนั้นนั้นนั้นเที่ยวแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนั้นอันนี้."

ขอถวายพระพร อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเคาะภาชนะที่แล้วด้วยโลหะ, เสียงแห่งภาชนะนั้นเกิดแล้วแต่ความเคาะ ย่อมไปสู่ที่ไปอย่างไร และทางที่ไปและที่สุด, เสียงนั้นโลกกล่าวว่ 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้' ชื่อว่าไปแล้วสู่ที่ไปอย่างไร และทางที่ไปและที่สุด' ฉะนี้ ฉันใด; บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเป็นอยู่สิ้นพันวันเป็นอันมาก คร่ำคร่าแล้วด้วยสามารถความชรา ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ย่อมตายด้วยเหตุสิ้นอายุ บุคคลนั้นโลกกล่าวว่ 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้' เข้าถึงความตายในสมัย' ฉะนี้ ฉันนั้นนั้นเที่ยวแล.

ขอถวายพระพร อีกอย่างหนึ่ง บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเคาะภาชนะที่แล้วด้วยโลหะ เสียงแห่งภาชนะ นั้นพึงเกิดแต่ความเคาะ, ครั้นเสียงเกิดแล้วไปยังไม่ไกล ใคร ๆ มาจับต้อง เสียงก็ต้องเจียบพร้อมกันกับ ความจับต้อง, เสียงนั้นเป็นของชื่อว่าไปแล้วผู้ที่ไปอย่างไร และทางที่ไปและที่สุคบ้างหรือหนอแล?"

ร. "หาไม่เลย พระผู้เป็นเจ้า."

ถ. "เพราะเหตุอะไร เสียงมีในภายหลังไม่ได้เป็นของมีคติเสมอ ๆ กันกับด้วยเสียงก่อนเล่า ขอถวายพระพร?"

ร. "เสียงนั้นหยุดหายแล้วด้วยความที่ใคร ๆ จับต้องซึ่งจรมาชิตี."

ถ. "ขอถวายพระพร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาลบุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคซึ่งจรมา เบียดเบียนแล้ว คือ โรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม...และอันกำลังหอกเบียดเบียนแล้ว ย่อมตายในสมัยมิใช่กาล ฉะนั้นนั่นแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนี้ฉันนี้."

ขอถวายพระพร อนึ่ง เหมือนอย่างว่าพืชแห่งข้าวเปลือกงอกงามแล้วในนา เป็นของมีรวงคลุม แผ่เกลื่อนกล่นมาก เพราะฝนตกมากย่อมถึงสมัยเป็นที่เก็บเกี่ยวแห่งข้าวกล้า, ข้าวเปลือกนั้นโลกกล่าว ว่า 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ เป็นของชื่อว่าถึงพร้อมด้วยสมัยแล้ว' ฉะนี้ ฉันใด; บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง เป็นอยู่สิ้นพันวันเป็นอันมาก คร่ำคร่าแล้วด้วยความชรา ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ ย่อมตายเพราะ เหตุสิ้นอายุ บุคคลนั้นโลกกล่าว ว่า 'ไม่มีเหตุร้ายหาอันตรายมิได้ เข้าถึงความตายในสมัย' ฉะนี้ ฉะนั้น นั้นเทียวแล. อนึ่งเปรียบเหมือนพืชข้าวเปลือกงอกงามแล้วในนา วิกลด้วยน้ำพองตายเสีย, ข้าวเปลือก นั้นเป็นของชื่อว่าถึงพร้อมด้วยสมัยแล้วบ้างหรือ ขอถวายพระพร?"

ร. "หาไม่เลย."

ถ. "เพราะเหตุไรเล่า ขอถวายพระพร ข้าวเปลือกมีในภายหลังไม่ได้เป็นของมีคติเสมอกันกับ ด้วยข้าวเปลือกก่อน?"

ร. "ข้าวเปลือกนั้นอันความร้อนซึ่งจรมาเบียดเบียนแล้ว จึงตายแล้วชิตี."

ถ. "ขอถวายพระพร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาลบุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคจรมา เบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม...และอันกำลังแห่งหอกเบียดเบียนแล้ว จึงตายในสมัย มิใช่กาลฉะนั้นนั่นเทียวแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนี้ฉันนี้."

ขอถวายพระพร บรมบพิตรเคยทรงสดับว่า 'หนอนทั้งหลายตั้งขึ้นแล้วกระทำข้าวกล้ารุ่ม อันสมุบรณแล้วให้ฉิบหายไปทั้งราก ฉะนี้หรือ?"

ร. "เรื่องนั้นข้าพเจ้าเคยได้ยินและเคยเห็น."

ถ. "ข้าวกล้านั้นฉิบหายในกาล หรือว่าฉิบหายในสมัยมิใช่กาล?"

จ. "ในสมัยมิใช่กาลชั้; ถ้าว่า หนอนทั้งหลายไม่เคี้ยวกินข้าวกล้านั้นไซ้, ข้าวกล้านั้นพึงถึงสมัยเป็นที่เกี่ยว."

ด. "ข้าวกล้าพึงฉิบหายด้วยเหตุเข้าเบียดเบียนซึ่งจรมาแล้ว, ข้าวกล้าที่ไม่มีเหตุเข้าเบียดเบียน ย่อมถึงสมัยที่เกี่ยวหรือ ขอถวายพระพร?"

จ. "อย่างนั้นชั้."

ด. "ขอถวายพระพร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาล บุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคซึ่งจรมาเบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นมาพร้อมแต่ลม...และอันกำลังแห่งหอกเบียดเบียนแล้ว ย่อมตายในสมัยมิใช่กาลฉนั้นนั้นนั้เทียวแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนั้นอันนี้."

ขอถวายพระพร อีกประการหนึ่ง บรมพิตรเคยทรงสดับว่า 'ในเมื่อข้าวกล้าถึงพร้อมแล้ว ทรงรวงน้อมไปแล้ว ถึงความเป็นกอลแล้ว ห่าฝนตกลงกระทำข้าวกล้าให้ฉิบหาย กระทำให้ไม่มีผล' ฉะนี้ บ้างหรือ?"

จ. "เรื่องนั้นข้าพเจ้าเคยได้ยินด้วย เคยได้เห็นด้วย."

ด. "ขอถวายพระพร ข้าวกล้านั้นฉิบหายในกาล หรือว่าในสมัยมิใช่กาลแล้ว?"

จ. "ในสมัยมิใช่กาล; ถ้าว่าห่าฝนไม่พึงตกลงไซ้, ข้าวกล้านั้นพึงถึงสมัยเป็นที่เกี่ยว."

ด. "ข้าวกล้าย่อมฉิบหายด้วยเหตุเข้าเบียดเบียนซึ่งจรมา, ข้าวกล้าอันเหตุนั้นไม่เข้าเบียดเบียนแล้ว ย่อมถึงสมัยเป็นที่เกี่ยวหรือ ขอถวายพระพร?"

จ. "อย่างนั้นชั้."

ด. "ขอถวายพระพร บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งตายในสมัยมิใช่กาล บุคคลนั้นเป็นผู้อันโรคซึ่งจรมาเบียดเบียนแล้ว คือ อันโรคตั้งขึ้นพร้อมแต่ลม...และอันกำลังแห่งหอกเบียดเบียนแล้ว ย่อมตายในสมัยมิใช่กาลฉนั้นนั้นนั้เทียวแล. ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่ด้วยเหตุใด เหตุนั้นอันนี้."

จ. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน น้าอัศจรรย์ พระผู้เป็นเจ้านาคเสนของไม่เคยมี ๆ แล้ว, เหตุพระผู้เป็นเจ้าสำแดงดีแล้ว, ข้ออุปมาเพื่อแสดงความตายในสมัยมิใช่กาลว่า 'ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่' ฉะนี้ พระผู้เป็นเจ้าสำแดงดีแล้ว กระทำให้ตื่นแล้ว กระทำให้ปรากฏแล้ว กระทำให้เป็นชัดแล้ว. แม้บุคคลผู้ฟังช้านด้วยหาความคิดมิได้ ก็พึงเข้าใจว่า 'ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่' ฉะนี้ ด้วยข้ออุปมาอันหนึ่ง ๆ ก่อน; จะกล่าวไปไย บุคคลผู้มีความคิดจะไม่พึงเข้าใจฉะนั้น. ข้าพเจ้าทราบแล้วด้วยข้ออุปมาเป็นประณมที่เดียวว่า 'ความตายในสมัยมิใช่กาลมีอยู่' ฉะนี้, ก็แต่ข้าพเจ้าอยากฟังเนื้อความเครื่องนำออกอื่น ๆ จึงยังไม่ยอมรับรองเสียแต่ขั้นต้น."